

pojení lén, stejný typ počínání Gutštejnů uvnitř hranic se naopak snažili stíhat.

Díky účtyhodné heuristice se autorovi podařilo přinést celou řadu méně známých či zcela neznámých detailů, např. list umožňující rekonstrukci gutštejnské klientely (s. 55) či doklady o řezenských Židech ve službách českých šlechticů (s. 158). Díky zohlednění typologicky a geograficky široké pramenné základny ale Jánský především mohl nastínit působení příslušníků gutštejnského rodu z mnoha úhlů, což výsledný obraz leckdy pozměnilo. Pokud jsme význam osobnosti Buriána I. († 1462) a Buriána II. († 1489) tušili ze starší studie Miloslava Ransdorfa, nového ocenění se dostává zejména Kryštofovi I. († 1516) a Jindřichovi I. († 1530). Důkladná excerptce německých pramenů ukazuje, jak důležitou roli hráli v rámci říšské politiky a na dvorech říšských knížat. Nesmírně zajímavý je i popis cesty Jiříka Všerubského z Gutštejna († 1509) do Jeruzaléma či vyvážený pohled na činnost nejvyššího mincmistra Albrechta z Gutštejna († 1550), jehož negativní obraz v historickém povědomí ustavily *Paměti* Mikuláše Dačického.

Jánský pečlivě sleduje i sociální zařazení gutštejnského rodu. Na pravou míru tak uvádí tvrzení o hraběcím stavu Buriána I., který nejenže tento titul neužíval, ale nebyl jím označen ani jeho náhrobek, jak se v literatuře povětšinou uvádí (byť není vyloučeno, že Burian povýšení nominálně dosáhl, to nicméně víme až z pozdního pramene). Kritickou poznámku lze ale vznést k rozboru významu panských rodů z jejich soupisu k roku 1500, z něhož má plynout, že Gutštejnové „*prohospodařili rodový kapitál*“ (s. 199). Tento soupis nelze brát za bernou minci (a zvláště ne edici Palackého, jenž rody seřadil podle rozrodů), neboť se do něj promítá jak aktuální držba nejvyšších úřadů, tak i doba uplynulá od přijetí do panského stavu. Pozici v rámci šlechtické hierarchie tak lze z tohoto dokumentu odvozovat jen s velkou opatrností.

Poněkud násilně, a to zejména pro období raného novověku, vyznívá snaha autora chápat Hroznatovce jako určitý klan a hledat společnou politiku. Jak stavovská opozice 1547, tak povstání 1618–1620 ukazují, že podobné vazby neexistovaly. Vědomí stejného původu se naopak stalo roznětkou sporu, neboť jak Vrtbové, tak Gutštejnové usilovali o přisvojení hroznatovské tradice, spojené se symbolickým kapitálem. Oba rody ho nanejvýš potřebovaly; zatímco Vrtbové se skrze minulost snažili

legitimizovat svůj obrovský sociální vzestup, Gutštejnům zbyla po porážce stavovského povstání 1620 právě jen vzpomínka na slavnou minulost. V následujících desetiletích se ovšem dokázali opět v císařských službách vyvíhnout, ať již skrze Jindřicha Bedřicha († 1703), zastávajícího důležité posty v zemské správě, anebo Václava Hroznatu († 1716), významného generála Evžena Savojského. Je obdivuhodné, jak Jánský, ač medievista, sleduje i tyto pozdní kapitoly gutštejnských dějin na základě široce pojaté pramenné báze.

Důkladné vypsání dějin gutštejnského rodu navazuje – v nejlepší slova smyslu – na již vyhaslou tradici, kdy regionální dějiny zpracovávali především středoškolská učitelé. Jánský dokázal shromáždit obdivuhodné množství materiálu a zejména rešerše v říšských pramenech a německé regionální literatuře přinesly řadu cenných zjištění. O to více můžeme litovat jen výběrového poznámkového aparátu a zároveň absence rejstříku, pochvalu je třeba naopak složit pečlivě sestaveným genealogiím.

ROBERT NOVOTNÝ

Europäische Städte im Mittelalter,
hg. von Ferdinand OPLL – Christoph
SONNLECHNER, Studienverlag,
Innsbruck – Wien – Bozen 2010
(= Forschungen und Beiträge zur
Wiener Stadtgeschichte, Bd. 52)

407 s., ISBN 978-3-7065-4856-4

Anotovaný sborník, vzešlý ze stejnojmenného mezinárodního symposia, se pokusil nejen o reflexi dosavadního výzkumu středověkých měst, ale i o srovnávací perspektivu městských dějin v širším evropském kontextu. Kniha je rozdělena do pěti základních tematických bloků, které odrážejí průběh samotné konference a nahlízejí danou problematiku z různých pohledů: *Středověké město a jeho výzkum, K počátkům středověkých měst, Sociální struktura a topografie, Středověké město jako jeviště měšťanské a panovnické reprezentace, Město a jeho okolí*.

V rámci prvního tematického bloku Franz Irsigler nastínil na základě vybraných starších prací nejenom postupný vývoj názorů na vymezení pojmu města a stanovení jeho definice, ale přichází také s vlastní definicí. Jedním dechem však dodává, že diskuse ohledně termínu

město je i nadále otevřená a otázkou zůstává, zda se vůbec někdy podaří k jednotné krátké, nicméně trefné definici dospět. Postavení středověkého města v metafoře a básnictví přiblížil Karl Brunner. O více než půl století zpět se ve své podrobné studii vrací Peter Johaneke. Právě na počátku padesátých let minulého století spatřily světlo světa jedny z nejvýznamnějších prací, které byly věnovány problematice středověkého města, monografie *Die deutsche Stadt im Mittelalter* Hanse Planitze (Graz – Köln 1954) a *Die Frühgeschichte der europäischen Stadt* Edith Ennen (Bonn 1953). Tyto dvě práce, přestože svým původem spadají do předválečného období, stály u zrodu moderního poválečného přístupu k městským středověkým dějinám a ovlivnily celé generace dalších badatelů. Johaneke v širokém záběru přibližuje na příkladech různých historiografických škol nebo jednotlivců postupné rozšiřování výzkumu středověkých měst o nové metodologické, ale i tematické okruhy, mezi kterými lze jmenovat například v souvislosti s prohlubující se interdisciplinarností zájem o urbanistiku, kartografii, topografii nebo středověkou archeologii. Z tematických okruhů můžeme dále zmínit sociální dějiny, zájem o hanzovní města, židovské obyvatelstvo usazené ve městech či „gender history“. Význam dvou výše zmíněných autorů spočívá podle Johaneky především v tom, že ve svých pracích řadu z těchto nových podnětů, později dále rozpracovávaných a rozšiřovaných, reflektovali a na využití některých z nich upozornili při studiu středověkého města vůbec poprvé.

Druhý tematický blok, zaměřený na počátky středověkých měst, pojednává v širokém geografickém záběru od Anglie přes Skandinávii a střední Evropu nejprve o vývoji londýnské městské aglomerace mezi lety 600–1200 (D. Keene). Dále se věnuje procesu vývoje významných severoevropských obchodních tržišť Birka a Kaupang (Mathias Bäck). Karin Fischer Ausserer a Ingeborg Gaisbauer zhodnotily vývoj, hlavní problémy a úkoly středověké vídeňské archeologie. Druhá ze jmenovaných podala také krátký pohled na konkrétní archeologický materiál, jehož význam spočívá ve zprostředkování důležitých informací o osídlení města mezi 10. až počátkem 13. století. Městské plánování vrcholného středověku a jeho základní aspekty na příkladě Vídeňského Nového Města, Marcheggu a Vídně přiblížil Erwin Reidinger. Následující tři příspěvky demonstrují sociální strukturu

a topografii středověkého Dublinu (H. B. Clarke), Vídně (F. Opll) a polských měst (R. Czaja). Autoři akcentovali především prostorové a strukturální otázky spojené s postupným vývojem jednotlivých městských aglomerací.

V dnešní medievistice poměrně frekventovanému tématu měšťanské a panovnické reprezentace se věnoval Klaus Militzer, který představil reprezentaci měšťanů Kolína nad Rýnem během 12. až 15. století. Problematiku měšťanské a městské reprezentace v souvislosti se společným jednáním Maxmiliána I. Habsburského, Vladislava II. Jagellonského a polsko-litevského krále Zikmunda I. ve Vídni nastínila Angelika Lampen. Vedle samotného vjezdu tří panovníků do města ji zajímala terminologická otázka, co znamenal pojem *adventus*, a jak se během středověku vyvíjel s ním spojený ceremoniál. Martin Scheutz se zabýval důležitým, nicméně stále opomíjeným tématem malých rakouských měst a jejich radní vrstvou v raném novověku. V centru jeho pozornosti stály mimo jiné ceremoniál volby rychtáře a starosty, rozdíly ve volbě rychtáře a členů rad nebo vzhled a funkčnost radních budov, které i v malých městech představovaly reprezentativní multifunkční objekty se správní a soudní funkcí.

Závěrečný blok se zaměřil na problematiku tzv. „Umweltgeschichte“, jež se zabývá vzájemným vztahem člověka a okolního prostředí. Tento vztah se snaží rekonstruovat na základě aplikace přírodovědeckých poznatků v historii. V oblasti městských dějin se jedná především o srovnání zemědělského zázemí jednotlivých středověkých měst, výzkum fyzikálně-geografických předpokladů pro jejich vznik (například rozdíly při založení města na řece, mořském břehu, významné cestě apod.) nebo o ekologický vztah města a jeho okolí. Tento přístup se na příkladě měst ležících na horním a středním toku řeky Dunaje pokusil přesvědčivě demonstrovat Peter Csendes, závislost Řezna na jeho přírodním okolí nastínil Peter Schmidt, Christoph Sonnlechner následně upozornil na příkladu fungování měšťanského špitálu na ekologické aspekty soužití Vídně a okolní přírodní krajiny. Katalin Szende při svém výzkumu uherských měst ležících na Dunaji vycházela jak z dochovaných historických, archeologických nebo kartografických pramenů, tak z komparace topografické situace jednotlivých městských aglomerací. Podle jejího názoru totiž řeka představovala jeden z nejdůležitějších elementů vzni-

kající městské topografie. Ve svém příspěvku se však neuzavřela pouze v prostoru Uher, ale zjištěné skutečnosti komparovala s topografickou podobou metropolí na dalších významných střeoevropských řekách.

Editorům se podařilo v geograficky široce pojatém sborníku najít pětici tematických bloků, jež logicky nemohly popsat středověké město ve všech jeho aspektech, nicméně v rámci zvolených témat přináší základní vhled do problematiky srovnávacího výzkumu středověkých měst v evropském kontextu i reflexi pro příslušnou problematiku významných poválečných monografií. Vedle historického zde našel uplatnění také pohled archeologický nebo uměleckohistorický, což jen podtrhuje interdisciplinární přístup ke zvolenému tématu. Publikace je doplněna řadou přehledných černobílých a barevných obrazových příloh, které vhodně ilustrují nebo doplňují otištěné příspěvky. Pozornosti lze doporučit také příložený kompletní přehled doposud vydaných dílů ediční řady *Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte*.

MARTIN MUSÍLEK

CÍRKEVNÍ A DUCHOVNÍ DĚJINY

Alkuin von York und die geistige Grundlegung Europas. Akten der Tagung vom 30. September bis zum 2. Oktober 2004 in der Stiftsbibliothek St. Gallen, hg. von Ernst TREMP – Karl SCHMUKI, Verlag am Klosterhof, St. Gallen 2010 (= Monasterium Sancti Galli, Bd. 5)

337 s., ISBN 978-3-906616-94-0

Svatohavelský klášter jako církevní instituce sice už dvě století neexistuje, ale pojem a jeho obsah žijí dál – a třeba s potěšením konstatovat – mají se čile k světu. Pokud jde o klášterní archiv, je možno vedle velkorysého zpřístupnění jeho nejstarších listinných fondů zejména v rámci tabulové edice *Chartae latinae antiquiores* upozornit na výstavu a její důležitý katalog *Mensch und Schrift im frühen Mittelalter* (2006), jenž přináší důležité statě k dějinám raně středověké písemné kultury, zejména pak pisma jako nosného fenoménu. O unikátní klášterní knihovně, snad jediné na světě, která zůstala bez větších

otřesů od raného středověku in situ, platí totéž, a to jak po stránce osvětové, tak i po stránce vědecké (o těchto publikacích souhrnně v Studiích o rukopisech 39–40, 2010). Je třeba i upozornit, že v roce konání konference byla v barokním sálu knihovny stylově připravena výstava s kvalitním katalogem, věnovaná rukopisům autorů karlovskeho okruhu z klášterního majetku.

Vedle různých přístupňovacích prací ve formě moderních dílčích katalogů a také znameňitou prezentací na internetu zahájila knihovna pod vedením Ernsta Trempa prestižní edici vědeckých publikací. Alespoň dva předchozí svazky třeba zmínit. Je to jednak dvousvazkové dílo Antona von Euwa o staré svatohavelské knižní malbě a kniha Heidi Eisenhutové pojednávající o jednom významném raně středověkém kodexu tamního souboru. Obě práce jsou již na první pohled kodikologického, resp. uměleckohistorického zaměření, to ovšem překračují různými směry a dávají i obecnější poučení.

Předkládaný svazek, jenž je dílem odborníků z šesti zemí, je svou podstatou do značné míry jiného charakteru. Nejde jen o to, že to je soubor statí o dominantní postavě okruhu kolem Karla Velikého, ale zejména o skutečnost, že se jedná o prezentaci daleko širší problematiky raně středověkých dějin, i když se tak pochopitelně nemohlo stát vyčerpávajícím způsobem. Představovat Alkuina, vedoucí hlavu kulturního a politického okolí Karla Velikého, není v žádném medievistickém kontextu potřebné, protože od tohoto data se počítá vlastně „zrod středověku“ v užším slova smyslu. Lze se proto rovnou soustředit na stručné představení jednotlivých autorů a témat, která prezentovali.

Úvod stručně shrnuje výsledky jednotlivých příspěvků a je určen jen pro rámcové poučení. Nejobecněji je koncipována rozprava Rudolfa Schieffera pojednávající o klíčové otázce, totiž o vztahu Alkuina ke Karlu Velikému, Wilfried Hartmann pak zkoumá vztah Alkuinův k zákonodárným činům Karla. Klaus Herbers vstoupil do širšího kontextu; všímá si úlohy papežství v oné době a zejména úlohy Říma jako významného knižního trhu. Gerhard Schmitz sleduje kontinuitu doby s věky předchozími. Konkrétně to demonstřuje na vztahu Alkuina k sv. Bonifácovi-Winfriedovi, kde zaujme zejména konstatování, že v tzv. Homiliárii opatovickém je jedno kázání přejato z Bonifácova díla (tzv. sermo IV). Odkaz na rukopis pražské NK III F 6 nicméně není v rejstříku uveden.